

אברהם ודור הפלגה

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת תְּרַח הַתְּרַח הוֹלִיד אֶת־אַבְרָם אֶת־נְחֹר וְאֶת־הָרָן ... וַיִּקַּח תְּרַח אֶת־אַבְרָם בְּנוֹ וְאֶת־לוֹט בְּרָהָן בְּרָבְנָו וְאֵת שְׂרֵי כְלָתוֹ אֵשֶׁת אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאוּר כַּשְׁדִּים לָלֶכֶת אֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ עַד־חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: (בראשית יא כו-לא).¹

משנה מסכת אבות פרק ה משנה ב – אברהם מקבל שכר כולם

עשרה דורות מאדם עד נח להודיע כמה ארך אפים לפניו. שכל הדורות היו מכעיסין ובאין, עד שהביא עליהם את מי המבול. עשרה דורות מנח עד אברהם להודיע כמה ארך אפים לפניו. שכל הדורות היו מכעיסין ובאין, עד שבא אברהם וקבל עליו שכר כולם.²

בראשית רבה לח ב פרשת נח – דור הפלגה מיד לאחר המבול

רבי אבא פתח: "אם תִּכְתּוֹשׁ־אֶת־הָאָוִיל בְּמִכְתָּשׁ בְּתוֹךְ הָרִיפּוֹת בְּעָלִי לֹא־תִסּוֹר מֵעָלִיו אֲנֹלְתוֹ" (משלי כו כב) - אמר רבי אבא בר כהנא: כזה שהוא כותש את השעורים במלכן. סבור שהוא מביא לידי מוטב, ועד שהוא עולה ועד שהוא יורד, "לא תסור מעליו אולתו".³ כך דור המבול ודור הפלגה "שנתיים אחר המבול" (בראשית יא ז), "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים" (שם יא א).⁴

בראשית רבה לח ו – מתכוננים להרס הבא של העולם

"ודברים אחדים" - שאמרו דברים חדים, אמרו: אחת לאלף ותרנ"ו שנה הרקיע מתמוטט. בואו ונעשה סמוכות, אחד מן הצפון ואחד מן הדרום, ואחד מן המערב, וזה שכאן סומכו מן המזרח. זהו שכתוב: "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים".⁵

¹ במרכז הפרשה עומדת דמותו של נח והסיפורים על דור המבול ודור הפלגה. לקראת סוף הפרשה, בסיום הכרונולוגיה של עשרה הדורות מנח ועד אברהם: זה הוליד את זה וזה הוליד את זה, זה חי כך וכך שנים וזה חי כך וכך שנים וכו', עולה דמותו של אברהם, כאחד מבניו של תרח (לו חלקנו כבוד בדברינו **תרח סבנו** בפרשת לך לך). אזכור זה של אברהם, כולל יציאתו של בית תרח מאור כשדים "ללכת ארצה כנען", יכול להיחשב כחוליה אחרונה בשרשרת הדורות וכקדימון לפרשת לך לך הבאה. אבל חכמי המדרש חושבים אחרת.

² מדרש זה בא ליצור השוואה ניגודית בין נח לאברהם, בין שתי קבוצות של "עשרה דורות" ובין דור המבול לדור הפלגה. אלה הסתיימו במבול וחורבן כללי ורצידק בדורותיו שמילט את נפשו, משפחתו וכל החי (והצומח); ואלה הסתיימו בצדיק 'אב המון גויים' שבמעשיו הטובים חָפָה על מעשיהם הרעים של הדורות שלפניו וזה שכרו הטוב (כך נראה לפרש את "קִיבֵל עָלָיו שֶׁכֶר כּוֹלָם" ויש עוד פירושים רבים לקטע זה, ראה פרשי המשנה שם ומדרש ספרי וטא להלן. וגם הדורות שאחריו עוד מזכירים את זכותו, ראה דברינו **זכות אבות** בפרשת בחוקות. אין במשנה אזכור של דור הפלגה ולפיכך ניתן להבין ממנה, בדומה לפשט המקרא לעיל, שאין לאברהם קשר לדור הפלגה כפי שאין לו קשר לדור המבול. דור הפלגה הוא אירוע שקרה הרבה לפני זמנו של אברהם ובמסגרת הכוללת של "הדורות שהיו מכעיסים ובאים" בעבודה הזרה שהרבו לעשות; עליה, כידוע, התקומם אברהם.

³ מפי **ר' ישראל סלנטר**, ממיסדי תנועת המוסר (ליטא מאה 19). שהתנועה של הכתישה שמעלה ומורידה את העלי אל מול המכתש יוצרת אצל האוויל את האשליה, כל פעם מחדש, שהנה חלפה ועברה המכה. בדומה לפרעה בעשר המכות. ראה הלשון במקבילה במדרש תנחומא (רובד) פרשת נח סימן כד: "מי שהוא מכה את האויל, עם שהוא מעלה את השבט להיות שונה לו, הוא שוכח את הראשון. בתוך הריפות בעלי - עם שהוא מעלה את הראשון כבר נשכח, אפילו כן לא תסור מעליו אולתו". ראה עוד מדרש במדבר רבה פרשה י סימן ב על סיסרא ושאר אויבי ישראל שלא למדו מפרעה.

⁴ להבנת סיומת המדרש, כדאי לעיין בפרקים ט-יא בפרשתנו. פרק ט מוקדש למשפחת נח אחר המבול ומסתיים במוותו של נח שאירע הרבה שנים לאחר מכן (אברהם ראה את נח כפי שנראה). פרק י מספר את תולדות שלושת בני נח משפחותם והתנחלותם בארצות שונות, כהמשך טבעי לפרק ט. בא פרק יא ומספר את סיפור מגדל בבל ודור הפלגה והכל נראה בסדר כרונולוגי ברור להוציא שאין אזכור כמה שנים עברו בין אירוע לאירוע, בפרט בין המבול ודור הפלגה שהוא החשוב לעניינינו. אך בפסוק י של פרק יא, לאחר סיפור דור הפלגה, חוזרת התורה לספר את תולדות משפחת שם (על מנת להגיע בסוף לאברהם). בנו הראשון של שם הוא ארפכשד אשר נולד "שנתיים אחר המבול". על בסיס פסוק זה קובע המדרש שסיפור מגדל בבל ודור הפלגה התחיל עם בוא ארפכשד לעולם "שנתיים אחר המבול". סמיכות זו של דור הפלגה לדור המבול אומרת דרשני.

⁵ מדרש זה מרחיק לכאורה את דור הפלגה מדור המבול ומתיישב עם סדר הפרקים שערכנו בתחילת ההערה הקודמת. אבל אין מדרש זה סותר בהכרח את הסמיכות למבול כפי שמסיים המדרש הקודם: "שנתיים אחרי המבול". אירוע המבול הטראומטי הוא שהביא את אנשי דור הפלגה להקים מגדל ענק, שהיה רק אחד מארבעה מגדלים מתוכננים בארבע רוחות השמים, על מנת לתמוך ברקיע שלא יתמוטט ולא יביא שוב מבול לעולם (המים אשר מעל לרקיע). הצפי אמנם היה שאירוע כזה מתרחש אחת ל-1656 שנה, כמו ימי המבול מאז בריאת העולם (ראה סדר עולם רבה הסמוך), אבל המלאכה היא רבה ויש להתחיל בהקדם (לפחות את המגדל המזרחי). לפיכך, כבר בשנה השנייה לאחר המבול התחילו בני האדם לבנות את המגדל ובנייה זו נמשכה זמן רב. נושא זה מביא לשאלה הידועה מה היה בכלל חטאם של אנשי דור הפלגה (ראה תשובתו של רשב"ם, בראשית יא ד שלא קיימו מצוות יישובו של עולם), אבל זה נושא אחר, עליו כבר הרחבנו דברינו **בין דור המבול לדור הפלגה** בפרשה זו. כאן אנחנו מחפשים את אברהם. הקדמת דור הפלגה לשנתיים אחר המבול מרחיקה אותנו לכאורה עוד יותר מאברהם, אבל מסתבר שלא כך. עכ"פ לא עפ"י המדרש. אגב, רעיון ארבעה המגדלים נראה כסותר את המקרא שהרי אין כאן מרכז אחד אלא ארבעה, אבל המדרש סבור ש"שפה אחת ודברים אחדים" והעצה האחת ו"האחדות" של כל יושבי תבל באותה עת, הם שורש הבעיה.

סדר עולם רבה (ליינר) פרק א – אברהם היה (בסוף) בדור הפלגה

מאדם עד המבול אלף ותנ"ו שנים: וזה פרטן, אדם ק"ל, שת ק"ה, אנוש צ', קינן ע', מהללאל ס"ה, ירד קס"ב, חנוך ס"ה, מתושלח קפ"ז, למך קפ"ב ונח בן שש מאות שנה וגוי (בראשית ז ו).⁶ חנוך קבר את אדם, וחיה אחריו נ"ז שנה. מתושלח מיצה ימיו עד המבול.⁷ מן המבול עד הפלגה ש"מ שנה.⁸ נמצא נח חיה אחר הפלגה עשר שנים.⁹ אבינו אברהם היה בפלגה בין מ"ח שנה.¹⁰

אמר רבי יוסי: נביא גדול היה עבר שקרא שם בנו פלג ברוח הקודש, שנאמר: "כי בימיו נפלגה הארץ" (בראשית י כה), אם בתחילת ימיו, והלא יקטן אחיו היה קטן ממנו והוליד י"ג משפחות ונתפלגו, ואם באמצע ימיו והלא לא בא לסתום אלא לפרש,¹¹ הא אינו אומר כי בימיו נפלגה הארץ, אלא בסוף ימיו.¹²

בראשית רבה סד ד – מה הביא את אברהם לאמונה בבורא עולם

"עקב אשר שמע אברהם בקולי" (בראשית כו ה) - רבי יוחנן ורבי חנינא שניהם אומרים: בן ארבעים ושמונה שנה הכיר אברהם את בוראו. ריש לקיש אמר: בן שלוש שנים הכיר אברהם את בוראו מנין עק"ב.¹³

⁶ זה פירוט 1656 השנים מבריאת העולם ועד המבול שכבר ראינו במדרש הקודם. הוא מונה את שנותיו של כל אחד עד השנה שבה הוליד את בנו. ואותו מעניין מה שאירע אחר המבול.

⁷ ראה אבות דרבי נתן נוסח א פרק לב: "ויש אומרים: כל זמן שהיה מתושלח חי לא ירד מבול לעולם. וכשמת מתושלח עוד נתלה להם שבעת ימים לאחר מיתתו, שנאמר: ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ (בראשית ז י). מה טיבן של שבעת ימים הללו? אלו שבעת ימי אבול של מתושלח הצדיק שערכו את הפורעניות מלבוא לעולם. לפיכך נאמר: ויהי לשבעת הימים". ובראשית רבה לב ז: "מלמד שתלה להם הקב"ה ז' ימי אבילות של מתושלח הצדיק, כדי שיעשו תשובה ולא עשו". אבילות שבעה ימים היא מהמצוות שנתנו לאנושות עוד לפני מעמד הר סיני. ראה דברינו [מצוות טרום סיני](#) בפרשת לך לך.

⁸ קביעה זו סותרת לכאורה את הדעה שראינו לעיל בבראשית רבה שהתחלת דור הפלגה, התכנסותם בבקעה ובניית המגדל, הייתה שנתיים אחר המבול. כך גם סובר רד"ק בפירושו לבראשית יא א שנראה להלן, שאומר: "הסכמתם הייתה ללכת בארץ ולבקש להם מקום רחב ידים וישכנו שם כולם ולא יפוצו הנה והנה בהיותם לעם רב. והיה זה שלש מאות וארבעים שנים אחר המבול". אבל נראה שכוונת סדר עולם רבה לומר שהפילוג, הפצת אנשי המגדל והפרדתם לעמים ולשפות שונות, היא שאירעה 340 שנה אחר המבול, לא התחלת בניית המגדל ומחשבתם. הביטוי "דור הפלגה" כוונתו לדור בו אירעה הפלגה, בסוף התקופה שנמשכה כ- 340 שנה. בין כך או בין כך, מספר שנים זה, 340, מאפשר את הכנסת אברהם לתמונה כפי שהוא ממשיך בחשבון.

⁹ לגבי נח החשבון פשוט, שהרי התורה אומרת: "וַיְחִינֶח אַחַר הַמַּבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה" (בראשית ט כח). היינו הוא ראה את דור הפלגה אבל רק 10 שנים. אבל אם כהצעתנו לעיל שדור הפלגה התחיל במחשבה שנתיים אחר המבול כשיטת בראשית רבה, אזי כך שבשרשרת הדורות מנח ועד אברהם, אנשים הולידו בגיל צעיר, יחסית לשנות חייהם הארוכות, ולפיכך אברהם ראה, ולא הסתם מי שהיה צדיק בדורותיו ולא הציל את דורו מהמבול, מי שחווה את הטראומה הגדולה של המבול, מי שלא היה מוכן לצאת מהתיבה עד שנשבע לו הקב"ה שלא יביא עוד מבול על הארץ (ראה דברינו [שבעות נח – קץ העונש הטוטאלי](#) בפרשת ח), מי שעבר את החוויה הקשה שעשה לו חם בנו ומי שהפך להיות איש האדמה (ראה דברינו [נח – איש האדמה](#)) - לא הוא שיעמוד בפרץ וינסה להניא את אנשי המגדל ממעשיהם. כי באמת, מה עשו?

¹⁰ לגבי אברהם החשבון קצת יותר מורכב ומה שכיסה וקיצר סדר עולם רבה, מציג באופן גרפי וברור הספר בן תקופתנו [סדר הקורות בתנ"ך](#), אליעזר שולמן (שחיבר בעודו בסיביר בתנאים מאד קשים), משרד הביטחון ההוצאה לאור 1984 עמוד 23. החשבון מבוסס על כך שבשרשרת הדורות מנח ועד אברהם, אנשים הולידו בגיל צעיר, יחסית לשנות חייהם הארוכות, ולפיכך אברהם ראה, ולא רק בילדותו, את כל עשרה הדורות שלפניו, כולל את נח, לפחות עד גיל 48, השנה בה גם אירעו עפ"י סדר עולם רבה הפילוג וההפצה של תושבי בקעת שנער. א. שולמן גם מכנה את כל התקופה מאחר המבול ועד אברהם: 11 דורות הפלגה. נראה שבכך גם מקבלת המשנה בה פתחנו: "עשרה דורות מנח עד אברהם להודיע כמה ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מבעיתין ובאין עד שבא אברהם וקבל עליו שכר כולם", משמעות חדשה. אבל אותנו מעניינת השאלה: מה הייתה תגובתו של אברהם בארבעים ושמונה שנותיו בהם היה עד למעשה דור הפלגה? ניחא נח כפי שהערונו בהערה הקודמת, אבל אברהם? מה פירוש "קיבל שכר כולם"? האם לחם בדעותיהם ומעשיהם? האם הוכיח אותם?

¹¹ לא סביר, אומר ר' יוסי, שהפילוג היה בתחילת ימיו של פלג כי נולד אחריו אח צעיר ממנו, יקטן, שיצאו ממנו שלוש עשרה משפחות המפורטות עוד בסוף פרק י, לפני סיפור המגדל. ולא סביר שזה אירע "אי שם" במהלך חיי פלג שהרי מטרת התורה היא לפרש ולא לסתום ולהעלים.

¹² דרשת ר' יוסי מזכירה את המקבילה בבראשית רבה לו ז: "ולעבר יולד שני בנים שם האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ, רבי יוסי אומר: הראשונים ע"י שהיו מכירים את ייחוסיהם היו מוציאים שמם לשם המאורע, אבל אנו שאין אנו מכירים את ייחוסינו, אנו מוציאים לשם אבותינו. רשב"ג אומר: הראשונים על ידי שהיו משתמשין ברוח הקודש, היו מוציאים לשם המאורע, אבל אנו שאין אנו משתמשין ברוח הקודש אנו מוציאים לשם אבותינו. א"ר יוסי בן חלפתא: נביא גדול היה עבר שהוציא לשם המאורע". פלג קשור בפילוג העולם ומה שחשוב לעניינינו הוא שדרשת ר' יוסי בסדר עולם רבה נלחמת באפשרות שהפילוג אירע בתחילת ימי פלג (אולי שנה שנתיים קודם) ולכן קראו לו פלג, או שהוא אירע באמצע ימיו (ולכן אולי שונה שמו). היא עומדת על כך שרק בסוף ימיו של פלג נתפלגה הארץ וזוהי רוח הקודש והנבואה שנצנצו בעבר אביו שנתן לו את השם פלג. מה ששוב חשוב לנו הוא שדרשת ר' יוסי מוקת את מיקום אברהם בתוך תקופת דור (דורות) הפלגה (לקראת סופה). ואנחנו מנסים למצוא מקורות שילמדו אותנו מה היה יחס אברהם לדור זה, שבתוכו חי. כיצד הגיב למעשיהם.

¹³ שיטת ריש לקיש שאברהם הכיר את בוראו כבר בגיל צעיר למדי (החשבון של גיל שלוש מחושב לפי זה שאברהם חי 175 שנה, הורד מהם 3 ותקבל 172 כמנין עק"ב שנים של אמונה), מצויה גם בדבריו הידועים של הרמב"ם בהלכות עבודת כוכבים פרק א הלכה ג: "כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמיה: היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו". אבל הרמב"ם מזכיר שם גם את גיל ארבעים (לא 48) בו אברהם הגיע לבשלות האמונה ו"הכיר את בוראו". וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [דרכו של אברהם לאמונה](#) בפרשת לך לך, אך לא עמדנו על טיבו של גיל ארבעים ושמונה דווקא. והנה עפ"י סדר עולם רבה החשבון הוא ברור. בשנת 48 לחייו של אברהם אירע פילוג העולם והפצת בני ארץ שנער. והרי לנו סיפור חליפי לשבירת הפסלים של אברהם כמקור לאמונתו בקב"ה (גם הוא בדברינו ה"ל). אך עדיין נשאל, מה בדיק במעשה דור הפלגה גרם לאברהם להכיר בבורא עולם? האם הפצת העמים איש למקומו, דרכו ולשונו, היא שהולידה

מסכת עבודה זרה דף יח עמוד ב – נמנע מלהצטרף לבוני המגדל

אמר רב שמואל בר נחמני א"ר יונתן: אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים – זה אברהם אבינו, שלא הלך בעצת אנשי דור הפלגה, שרשעים היו, שנאמר: הבה נבנה לנו עיר...¹⁴

המדרש הגדול פרשת נח, יא ג – מתעמת עם בוני המגדל

"וויאמרו איש אל רעהו" ... מה עשו? היו מלבנים לבנים ושורפים אותן כיוצר חרס, והיו בונים את העיר והמגדל עד שבנו אותו גבוה כשבעה מילין ומעלותיו במזרח ובמערב. אלו שהיו יורדין, היו יורדין ברוח מערבית. ואלו שהיו מעלין את האבנים, היו מעלים אותם ברוח מזרחית. ואם היה אדם נופל ומת, אין משמים לבס עליו. ואם הייתה לבינה נופלת, היו בוכין ואומרים: אוי לנו! אימתי תעלה אחרת תחיתה.¹⁵ ועבר אברהם אבינו והוא בן ארבעים ושמונה שנים באותה שעה, וראה אותן והלעיג בם וקיללן בשם אלוהיו, שנאמר: "בלע ה' פלג לשונם" (תהלים נה י). ומאסו דבריו כאבן שהיא מושלכת על פני השדה. ועליו הכתוב אומר: "אבן מאסו הבונים הייתה לראש פינה" (תהלים קיח כב).¹⁶

מדרש תנחומא (בובר) פרשת וירא סימן כד – מתווכח ולבסוף נפרד מהם

"ויסע משם אברהם" (בראשית כ א)¹⁷ – זהו שאומר הכתוב: "לא ישבתי עם מתי שוא וגוי, שנאתי קהל מרעים וגוי" (תהלים כו ד ה). לא ישבתי עם מתי שוא - אלו אנשי המגדל שהיו מתי שוא, הלכו ואמרו לאברהם: בוא ותשב אתנו שאתה גיבור. שאנו רואים להקב"ה שישב לו למעלן, והניח אותנו למטן ... אמר להם אברהם: ומה אתם מבקשים מן הקב"ה שיושב למעלה, שמא אמר לכם לכו ויגעו ופרנסו אותי? הוא בורא והוא מפרנס, הוא עשה והוא סובל, מה אתם מבקשים ממנו? וויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל" (בראשית יא ד), ונשים עבודה זרה שלנו למעלה הימנו, ונעשה עמו מלחמה ... אמר להם אברהם: למה כל אלה? אמרו לו: שלא יעשה לנו כמו שעשה לראשונים. אמר להם: הַנְּחִיָּם "מגדול עוז שם ה'" (משלי יח י), ואתם אומרים נעשה לנו שם? מה עשה להם הקב"ה? הפיצם .. ואברהם לא היה לו עסק עמהם ... התחיל אברהם לומר "לא ישבתי עם מתי שוא וגוי, שנאתי קהל מרעים". לכך נאמר: "ויסע משם אברהם".¹⁸

אצלו את התודעה וההכרה שהוא צריך לצאת אל עבר חדש, ללכת למקום, דרך ולשון חדשים? (ראה מדרש ספרי ומדרש תנאים על הפסוק "בהנחל עליון גויים בהפרידו בני אדם" בשירת האזינו שמדבר על הפצת דור הפלגה ומזכיר גם את אברהם).

¹⁴ ובספרי זוטא (במדבר) כז א: "ותקרבנה בנות צלפחד בן חפר בן גלעד, הא כל אדם כשר שעומד בתוך השבט הרי זה שבח לכל שבטו, קל וחומר לביתו, קל וחומר לגופו, קל וחומר למשפחתו, קל וחומר לבית אביו ... כל אדם כשר שעומד בתוך דור רשע, זכה ליטול שכר כולו. נח עמד בדור המבול, זכה ליטול שכר כולו. אברהם עמד בדור הפלגה, זכה ליטול שכר כולו. לוט עמד בדור סדום, זכה ליטול שכר כולו. אלו עמדו בדור המדבר, זכו ליטול שכר כולו". אברהם מושווה לצדיקים רבים שלא התפתו ללכת בדרכי דורם הרשע, וחזרנו למוטיב של "נוטל שכר כולם", הפעם תוך אזכור ברור שאברהם "עמד בדור הפלגה". ראה גם מדרש בראשית רבה כב ו שאברהם מנהל מלחמה ביצר הרע: " ... כך כמה דורות איבד יצר הרע: דור אנוש, ודור הפלגה, ודור המבול. כיון שעמד אברהם אבינו וראה שאין בו תוחלת, התחיל מכתתו". ורש"י בפירושו לפסוק באיוב ל יט: "הַרְגֵי לַחֲמַר וְאֶתְמַשֵּׁל כְּעֶפֶר וְאֶפֶר", מביא את מדרש תנחומא שאיוב קובל על הקב"ה שדן אותו "כרשעי דור הפלגה", בעוד שהוא סבור שהוא צדיק כאברהם "שקרא עצמו עפר ואפר". אז זו גדולתו של אברהם בדור הפלגה? שנשאר צדיק ולא נסחף אחרי רשעי אותו הדור? שהיה 'צדיק בדורותיו' כמו נח? שנלחם ביצר הרע הפנימי שלו? איפה אברהם שידוע להילחם ולהתעמת עם אלהים ואדם ומלכים כשצריך?

¹⁵ **המדרש הגדול** הוא מדרש מלקט (בדומה לילקוט שמעוני ואחרים) והקטע הזה נלקח, כך נראה, מתוך תיאור בניית המגדל **בפרקי דרבי אליעזר** פרק כד או מתוך מדרש בראשית רבתי פרשת נח "הבה נלבנה לבנים".

¹⁶ זה מהמדרשים הברורים בהם אברהם מתעמת עם אנשי המגדל. אברהם רואה את השחיתות האנושית חברתית של דור הפלגה וזה מה שגרם לו למרוד בהם ולצאת לדרך חדשה (הקללה חריפה מדי. עדיף הנוסח של בראשית רבה ל ח: "אחד היה אברהם וירש את הארץ ... שהיה מתווקן להדריך כל העולם כולו בתשובה"). יש להעריך מדרש זה על רקע כל המדרשים הדנים בהבדל בין דור המבול ודור הפלגה ושואלים מה ביניהם. ראה דברינו **בין דור המבול לדור הפלגה** בפרשת נח והמדרשים שהבאנו שם. מדרשים אלה מדגישים שדור המבול היה נגוע בשחיתות חברתית "ותימלא הארץ חמס", בעוד שדור הפלגה מסמל כפירה אידיאולוגית (אותה נראה להלן): "אי זו קשה? זה שאומר למלך: או אני או אתה בפלטיין, או זה שאומר: אני בפלטיין ולא אתה! בודאי זו קשה, שאומר למלך אני בפלטיין ולא אתה. כך, דור המבול אמרו: מה שדי כי נעבדנו, דור הפלגה אמרו: לא כל הימנו שיבור לו את העליונים וליתן לנו את התחוננים! ... אותן של דור המבול לא נשתיירה מהן פליטה ואלו של דור הפלגה נשתיירה מהם פליטה! אלא דור המבול על ידי שהיו שטופים בגזל ... לפיכך לא נשתייר מהן פליטה". בא המדרש הגדול ואומר בדיוק ההפך. הזלזול הנורא בחיי אדם והחמדנות החומרית של דור הפלגה הם שהביאו את אברהם להתקומם כנגד סביבתו וסללו את דרכו לאמונה.

¹⁷ ראה הפסוק המלא בראש פרק כ בהליכת אברהם לאבימלך מלך גרר לאחר הפיכת סדום: "ויסע משם אברהם אַרְצָה הַנְּגֵב וַיֵּשֶׁב בֵּין קְדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיֵּגֶר בְּגֵרָה". לדרשן אין שום היסוס לקחת פסוק זה מפרשת וירא (!) ולהשליכו אל דור הפלגה! (וגם אם נאמר שהמעתיקים בלבלו פסוק זה עם הפסוק בבראשית יב ט: "ויסע אברהם הַלֶּחָץ וַיִּסְוֶע הַנְּגֵבָה", עדיין הנושא דורש הסבר). אפשרות אחת היא שמסעו של אברהם גם בתוך ארץ כנען יותר ויותר דרומה, מסמל את ההיפרדות הבלתי נגמרת עם ארץ שנער מוצאו משם הוא מבקש להתרחק. אפשרות נוספת, היא שעניין סדום מחובר לדור המבול ודור הפלגה ומשלים אותם, כפי שנראה להלן.

¹⁸ מדרש זה הולך בדרכו של מדרש בראשית רבה שמתאר את הכפירה האידיאולוגית של אנשי המגדל שהתריסו כלפי שמיא: "לא כל הימנו לבור לו את העליונים וליתן לנו את התחוננים. אלא בואו ונעשה לנו מגדל ונעשה עבודת כוכבים בראשו וניתן חרב בידה ותהא נראית כאילו עושה עמו מלחמה". בהיבט זה, היו אנשי דור הפלגה קשים מדור המבול: "אמר ר' אלעזר: אי זו קשה? זה

מדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה - בראשית אות מט (בראשית יא) - ארבעה חסידים

ארבעה חסידים היו שם בדור הפלגה: שם, ועבר, ונח, ואברהם. שם ועבר ואברהם הטמינו עצמן. אשור פירש מהם, שנאמר: "מן הארץ ההיא יצא אשור", אל תקרי מן הארץ ההיא, אלא מן העצה ההיא. הלך ובנה נינוה, לפיכך חמל עליו בימי יונה ולא הפכה. אבל נח עמד ומסר עצמו על קדושת השם והיה מוחה בהם, ולא קבלו ממנו. ילמדנו.¹⁹

רד"ק בראשית פרק יא פסוק א - החכמים והצדיקים פורשים

ודברים אחדים - הסכמה אחת היה להם ... ללכת בארץ ולבקש להם מקום רחב ידים וישכנו שם כולם ולא יפוצו הנה הנה בהיותם לעם רב. והיה זה שלש מאות וארבעים שנים אחר המבול. בהסכמתם זאת בנראה לא היו נח ובניו שם ועבר ויפת, כי חכמים וצדיקים היו. וכן היו באמת חכמים רבים בדור, כי החכמות כמו שכתבנו חוברו בזמנים ההם עם אורך שנות האנשים היחידים ההם. וספרי החכמות אשר חברו עד המבול היו ביד נח ובניו. גם נח שהאריך ימים וכן שם בנו אי אפשר שלא חברו ספרים בחכמות. גם אברהם אבינו היה אז בדור הפלגה בן ארבעים וחמש שנים, ובאמת חכם גדול היה וכן ארבעים שנים הכיר את בוראו כדברי קצת רז"ל...²⁰

מדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה - בראשית אות פח (בראשית יח ז) - הקשר לסדום²¹

"וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה" (בראשית יח ז). א"ר לוי: למה גילה הקב"ה לאברהם? מפני שהיה אברהם מהרהר על דור המבול ועל דור הפלגה, שאי אפשר שלא היה בהם עשרים צדיקים או עשרה

שאומר למלך: או אני או אתה בפלטין, או זה שאומר: אני בפלטין ולא אתה! בודאי זו קשה, שאומר למלך אני בפלטין ולא אתה" - למרות שבסופו של דבר גם מדרש בראשית רבה מסכים שהשחיתות המוסרית של דור המבול הייתה חמורה מהכפירה הדתית של דור הפלגה. אברהם עונה להם במישור זה ומנסה לשכנע אותם לא למרוד בקב"ה אשר זן ומפרנס וסובל את העולם. אך כשהוא רואה שאין טעם בוויכוח ולא יוכל לשכנע אותם, הוא פורש ונוסע משם. יציאתו של אברהם מאור כשדים ללכת ארצה כנען הייתה בעקבות הכרתו שאין טעם בוויכוחי סרק אידיאולוגיים עם דור הפלגה. מה שמעניין בכל הדו-שיח הזה הוא שאנשי דור הפלגה לא היו כופרים גמורים. הם הסכימו שיש אלוה חזק שם למעלה. כזה שאי אפשר לראותו. הם לא עושים ממנו עבודה זרה, אלא מנסים להילחם בו - בעבודה זרה שהם יצרו, ונותנים חרב בידה. מעין כפירה מודרנית מטריאליסטית! כנגד מטריאליזם זה יוצא אברהם, משם באה ההכרה בכך שיש בעל בית, יש "בעל הבירה". וכדברי פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרשת לך לך פרק יב: "ומתוך דור הפלגה יצא אברהם, התחיל מהרהר בלבו ולאמר: תאמר שהעולם בלא מנהיג? הציץ עליו הקב"ה ואמר לו: אני ראשון ואני אחרון, אני אדון העולם".

¹⁹ ראה דברינו **צדיק בדורותינו**, בפרשה זו, שם חתמנו במדרש זה שהוא אולי מהמדרשים החזקים בזכותו של נח. לאורו, אנחנו משנים לחלוטין את מה שכתבנו בהערה 9 לעיל. מי שלא הציל את דורו אבל חווה את הטראומה הגדולה של המבול, והשביע את הקב"ה שלא יהיה עוד מבול לשחת הארץ, וכל מה שפירטנו בהערה 9, עומד בפרץ בדור הפלגה ומנסה להניא את אנשי המגדל ממעשיהם. מדרש זה יוצר קשר מיוחד של פרשת נח ודור הפלגה עם ספר יונה ופרשת העיר נינוה. סירובו של יונה לצאת לשליחות היא פגיעה ברצונו של הקב"ה לשלם גמול למי שפעל כראוי ופרש מהעצה הרעה של אנשי המגדל. סירובו של יונה לצאת לשליחות זו הוא גם סירוב להביט בהיסטוריה מעבר לכתף של אברהם אבינו ולהבין למה נכתבו פרשות בראשית ונח ולא התחילה התורה מאברהם. ראה בהקשר זה גם מדרש בראשית רבתי פרשת נח י יא עמוד 59, תשובת הקב"ה ליונה שקובל על השליחות לנינוה: "איני עושה זה, אלא שאני פורע מה שעשה זקנם עמי שהניח ארצי ויצא בשביל כבודי, שנאמר: מן הארץ ההיא יצא אשור. אברהם נצטער בשבילי ויצא בגליו, אף אתה קום לך אל נינוה בגלילך". חזרה לנושא שלנו, ראה פירוש אבן עזרא בראשית פרק ו פסוק ט: "בדורותיו - בדורו בעת המבול, ובדורות שהיו אחריו, כי הוא חיה עד שהיה אברהם בן נ"ח שנה. והסימן הוא: ואברהם אבינו בן נ"ח כאשר מת נח". מעבר לסימן הסמלי והדרשני, יש כאן אמירה ברורה חקוקה באבן: נח הוא הדוגמה לאברהם. אברהם לא התחיל מאפס. בדור הפלגה הוא התחבא והטמין עצמו. נח קידש שם שמים וממנו למד אברהם. בשנת נ"ח לחיי אברהם נפטר נח ואברהם ממשיך את דרכו. כך לפחות עפ"י פירוש אברהם (אבן עזרא) בשילוב ועזרה ממדרש ילמדנו.

²⁰ עפ"י פירוש רד"ק, דור הפלגה לא היה דור רשע ומושחת כדור המבול (וכסודם להלן), אדרבא הוא היה דור דעה שבו חוברו ספרים בידי "חכמים רבים בדור". כיוון שאנשים האריכו לחיות שנים רבות, וודאי שצברו ידע, החכימו הרבה וכתבו ספרי חכמה רבים. נראה שרד"ק מייחס לדורות הללו חכמות יסוד שמקורם בתרבויות העתיקות כחשבון, אסטרונומיה, המצאת הכתב, לוח השנה, גיאומטריה והנדסת בניינים ועוד. ספרי חכמה אלה היו בידי נח ובניו ומשם עברו בשרשרת הדורות. גם אברהם מנחה על שרשרת החכמים ההם ואולי מחכמה זו גם הגיע להכרה בבורא עולם. חכמים אלה ידעו ש"ההסכמה" לרכז את כל בני האדם במקום אחד "ישכנו שם כולם ולא יפוצו הנה והנה", היא לא נכונה "שהאל ברא הארץ אלא לישיבה כולה או רובה". "וידעו גם כן כי ברבות בני אדם לא יכילם מקום אחד כבקעת בבל או גדולה ממנה". אלא שנוצרה הסכמה עממית כללית שהחכמים לא יכלו להתנגד לה והציבור הרחב לא נשמע להם. וכדברי רד"ק שם: "ההסכמה ההיא היתה בטלה בעיני חכמי הדור ההוא, אלא שעל כרחם נטו אחר הרוב שלא היו חכמים, לבנות העיר והמגדל. ולפי שהיו כולם מדברים שפה אחת היו יותר קרובים להיות בהסכמה אחת". מה עשו החכמים: נח ובניו ועבר נינו של שם ובתוכם אברהם? הפסיקו להתווכח עם "ההסכמה ההמונית" וויתרו. הפילוג וההפצה, עפ"י רד"ק אולי לא היו עונש כלל ונוצרו משום שבני אדם שלא הסכימו להסכמה, ברובם החכמים, פשוט פרשו להם. לפיכך, גם אין לתמוה על כך שהחכמים והצדיקים לא הועילו להציל את דור הפלגה. הדברים קרו מעצמם. ושוב, כמו שהערנו בסוף הערה 13, עזיבת אברהם (תרח בשלב ראשון) את אור כשדים "ללכת ארצה כנען" אפשר שהייתה חלק מהתהליך הרחב של תפוצת העמים על פני תבל בעת פילוג דור הפלגה. ועל"פ, אברהם הוא לא החכם היחיד שפרש מדור הפלגה. ראה דברינו **שם ועבר אבות אבותינו**. ואולי גם מלכיזבדק שאברהם פוגש בארץ כנען שייד לחכמים האלה. ואולי גם תרח אבי אברהם שהוא שיזם את תחילת המסע לארץ כנען. ראה דברינו **תרח סבנו** וכן **מי אתה מלכי צדק** בפרשת לך לך.

²¹ מדור המבול והפלגה אנחנו קופצים שתי פרשות קדימה, לסדום. אברהם כבר קיים את "לך לך" והוא כעת "בארץ אשר אראך". אבל אירועי הארץ ממנה בא אינם מרפים. סדום מתחברת לדור הפלגה ולדור המבול (ולדור אנוש).

צדיקים שיתלה להם בזכותם. לפיכך אמר הקב"ה: גולה אני לו, שלא יהא אומר אף בסדום היו צדיקים. לא הספיק לומר, מיד: "וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה".²²

רש"י בראשית פרק יט כ – אנשי צוער שבאו משנער נצלו

העיר הזאת קרובה - קרובה ישיבתה נתייבשה מקרוב, לפיכך לא נתמלאה סאתה עדיין. ומה היא קריבתה? מדור הפלגה שנתפלגו האנשים והתחילו להתיישב איש איש במקומו, והיא הייתה בשנת מות פלג, ומשם ועד כאן חמשים ושתים שנה.²³

בראשית רבה לח י פרשת נח – אב המון גויים מחדש משפחות שאבדו בדור הפלגה

"וויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ" (בראשית יא ח). ר' יהודה אמר: אמר הלכו להם בני צור לצידון ובני צידון לצור, מצרים תופס את ארצו.²⁴ ר' נחמיה אמר: כל אחד ואחד תופס ארצו שהיה תחילת שבתו שם ולשם הוא חוזר. אלא מהו "וויפץ"? שנכנסו כל הארצות בראשי תורים, והיתה כל אחד ואחד בולעת אנשי מקומה.²⁵ רבנן אמרי: אין "וויפץ" אלא "וויצף" - הציף עליהן הים, והציף שלושים משפחות מהן.²⁶ רבי לוי אמר: אין לך צרה באה לאדם, שאין לאחרים בה ריוח. אותן שלושים משפחות מהיכן עמדו? מאברהם: שש עשרה מקטורה ושתים עשרה מישמעאל. ואילו הן שתיים האחרות? "ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך" (בראשית כה כג).²⁷

שבת שלום

וגשמים בעיתם וכתיקונם²⁸

מחלקי המים

²² היינו שהקב"ה ידע מה בלבו של אברהם והקדימו. מדרשים רבים יש על הפסוק "המכסה אני מאברהם אשר אני עושה", בו הקב"ה מגלה לאברהם שהוא מבקש להפוך את סדום ועמורה (ומצפה לראות את תגובתו). רבים מהם מדגישים את עמידתו האיתנה של אברהם כנגד הגזירה, עד כדי דברים בוטים שהוא אומר לקב"ה: "חלילה לך – חולין הוא לך" ועוד. ראה דבריני [המכסה אני מאברהם](#) וכן [חלילה לך מעשות כדבר הזה](#), בפרשת וירא. בחלק ניכר של המדרשים אברהם קובל: "נשבעת ואמרת שאין אתה מביא מבול לעולם, מה אתה מערים על השבועה? אתמהא! מבול של מים אין אתה מביא, מבול אש אתה מביא? אם כן לא יצאת ידי השבועה" (ראה בדפים שם וכן [השבועה לנח](#)). ואף כאן משתמע שהרהור של אברהם על כך שלא ייתכן שלא היה בדור המבול והפלגה מספיק צדיקים שיצילו את דורם, לא היה הרהור קל. מדרש ילמדנו הנ"ל הוא בין היחידים שמזכיר בהרהורי אברהם גם את דור הפלגה (וכך גם מדרש תנחומא (בובר) פרשת וירא סימן י: "אמר אברהם ... שלא יאמרו באי עולם כך אומנתו שהוא מאבד את הדורות במדת אכזריות, איבד דור אנוש, ודור המבול, ודור הפלגה, אינו מניח אומנותו"). אפשר שמדרש זה לא מסכים עם הדעות שהבאנו לעיל, כולל מדרש ילמדנו הקודם, והוא סבור שאברהם לא נכח בתקופת דור הפלגה ושמע עליהם כמו ששמע על דור המבול (ישירות מפי נח לשיטות רבות). אבל אם נאמר שגם מדרש זה מסכים, כמדרש ילמדנו לעיל וכמדרשים הרבים האחרים שאברהם חי בתקופת דור הפלגה (בסופה), אזי הרהורי אברהם על מה שאירע בדור הפלגה מקבלים עוצמה ותיאור חזקים. האם הרהורי בסדום הם גם על הרהוריו או חוסר הרהוריו בדור הפלגה? איזו תפילה נשא אברהם על דור הפלגה אם בכלל? האם גם שם ביקש על שלושים, עשרים ועשרה צדיקים (והוא בתוכם) ולא נענה? האם משם למד אברהם לבקש על צדיקים שיצילו את העיר או את העולם וחזר וביקש גם בסדום למרות שלא נענה בדור הפלגה? או שמא ההפך, שם לא ביקש אברהם וכעת, בסדום הוא מתקן!

²³ החשבון שרש"י עושה, שכל ההפרש בין עונש דור הפלגה וסדום הוא 52 שנה בלבד, מחדד את אזכור דור הפלגה בהקשר עם סדום. אברהם יוצא מאור כשדים עקב עבודה זרה שהייתה שם, כולל מעשה דור הפלגה ובארץ כנען הוא נתקל באנשי סדום! אזכור דור המבול הוא אירוע היסטורי (שאברהם שמע מנח שהרי היו להם שנים משותפות). אבל דור הפלגה הוא דבר שאברהם ראה במו עיניו. אך דא עקא, ש"העיר הקרובה" עליה מדובר היא צוער! מי שמבקש על צוער: "הנהיף העיר הזאת קרבה לנוס שמה והוא מצער אַמְלִטָה נָא שְׁמָה הָלֵא מְצַעַר הוּא וְתַחֲי נַפְשִׁי", הוא לוט! והוא נענה! אברהם שביקש על כל ערי הכיכר לא נענה, אולי כשם שלא נענה בדור הפלגה (אם התפלל בעבורם). לוט שאמנם ביקש על עצמו "ותחי נפשי", הוא שהציל בסופו של דבר לפחות את העיר מצער שתושביה זה מקרוב באו לארץ כנען מארץ שוער בעקבות פילוג העמים והפצתם בדור הפלגה. הם ניצלו!

²⁴ בתהליך הפצת העמים העקבות הפסקת בניית המגדל, היו עמים שחזרו למקומם לפני תחילת הבנייה והיו שהחליפו מקומם.

²⁵ תורים הם ראשי הרים מחודדים ובלטים ומהם יצאו כעין טריזים שבהם נמשכו העמים כל אחד חזרה למקומו.

²⁶ ונאבדו במעין מבול משני. משפחות כאן במובן של עמים או שבטים כלשון המקרא בספר בראשית בפרט.

²⁷ סוף דבר, שלושים המשפחות שיצאו מאברהם וקיימו הבטחת הקב"ה אליו: "אב המון גויים" הם פיצוי לשלושים המשפחות שנאבדו בבליעות אדמה או הצפות מים בעקבות דור הפלגה. שים לב שבתורה אין שום עונש של כיליון לדור הפלגה. ואחת משלושים המשפחות הם בני ישראל. כך מצאנו קשר לא רק של אברהם לדור הפלגה, אלא גם של יצחק וגם של יעקב – של עשו הוא לימים מלכות רומא ושל בני ישראל/יעקב.

²⁸ חיכינו עד שאחינו בני בבל ושאר גלויות יחזרו בשלום לביתם (תענית פרק א משנה ג) ובז' בחשוון נתחיל לשאול על הגשמים בברכת השנים: ותן טל ומטר. ראו פירוש דעת מקרא לתהלים פרק פד: "מה ידירות מִשְׁכָּנוֹתֶיךָ ה' צְבָאוֹת: נִקְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת ה' לְבִי וּבְשָׁרֵי יְרֵנֵנוּ אֶל אֵל חַי ... עֲבָרֵי גְעֵמָק הַבְּכָא מְעִין יִשְׁתִּיחוּ גַם בְּרִכּוֹת יַעֲקֹב מוֹרָה", שהוא מפרש כתפילתם של עולי הרגל, בפרט בחג הסוכות שבסוף הקיץ, אשר עוברים בעמק הבכא "העמקים החריבים והיבשים, בדרכם לירושלים ומייחלים לגשם הראשון שיבוא וישוקק את הארץ ... גשם המורה אשר יתן ברכה לארץ ... והיא תפילתם של העולים לבית המקדש שבדרכם היו אומרים דברי תחנונים ומתפללים על גשמי ברכה". אם כך, התחשבות בני ארץ ישראל בבני חו"ל החוזרים לביתם בתום חגי תשרי, היא השבת גמולם הטוב. תקנת חכמים לעכב את שאלת הגשמים ופרק פד בתהלים הם שני צדדים של אותה מטבע.